

Д-р Маријана Марковиќ
Д-р Елеонора Серафимовска

**ПРОЦЕНКА НА ОПРАВДАНОСТА ЗА АДАПТИРАЊЕ
НА ТЕСТОТ НЕО ПИ-3 БАЗИРАНА НА ОБЈЕКТИВНО
И НЕПРИСТРАСНО ВРЕДНУВАЊЕ НА НЕГОВИТЕ
ПСИХОМЕТРИСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ**

Оригиналната верзија на НЕО ПИ-3 покажува солидни психометриски карактеристики во однос на неговата релијабилност и валидност (McCrae and Costa, 2010).

Релијабилност на НЕО ПИ

- Огромниот број истражувања и студии во кои се користел НЕО ПИ-3 покажуваат дека коефициентот на интерна конзистентност за двете форми Р и С се движи во опсег од 0,86 до 0,95 за петте димензии и 0,56 - 0,90 за сите аспекти на димензиите.

- НЕО ПИ-3 е преведен на 50 странски јазици и применет во различни култури ширум светот.

- Висока тест-ретест релијабилност. Тест-ретест релијабилноста на поранешната верзија на НЕО ПИ-3 по 3 месеци изнесувала $N = .87$, $E = .91$, $O = .86$. Тест-ретест релијабилност на НЕО ПИ-3 по 6 години изнесувала: $N = .83$, $E = .82$, $O = .83$, $A = .63$, $C = .79$. Оттаму Costa и McCrae заклучуваат дека ова не само што ја покажува добрата релијабилност на димензиите, туку и дека тие димензии се стабилни низ долги временски периоди.

• Бројни студии покажуваат дека психометриските димензии на НЕО ПИ-3 скалите можат да се генерализираат на различни возрасни периоди, култури и методи на мерење (McCrae and Costa, 2010).

ВАЛИДНОСТ НА НЕО ПИ-3

Costa и McCrae во прирачникот објавен 2010 известуваат за екстензивни информации кои се однесуваат на конвергентната и дискриминативна валидност на НЕО.

Од Мајерс-Бригсовиот инструментот МБТИ (МВТИ кратенка од оригиналот **Myers-Briggs Type Indicator**), скалата на *Интроверзија* (оригинално Introversion) е корелирана со НЕО потдимензијата *Топлина* со -0.61, и со НЕО потдимензијата *Желба за дружење* со -0.59. Скалата на *Интуиција* (оригинално Intuition) е корелирана со НЕО потдимензијата *Фантазија* со 0.43 и со НЕО потдимензијата *Естетика* со 0.56. Скалата *Чувства* (оригинално Feeling) е корелирана со НЕО потдимензијата *Благ темперамент* со 0.39.

Според ММПИ (ММПИ- кратенка од оригиналот Minnesota Multiphasic Personality Inventory: *компулзивноста* (оригинално Compulsive) корелира со скорот на НЕО скалата *анксиозност* (0.51); *граничен случај* (орг. Borderline) корелира со скорот на НЕО скалата *хостилност/непријателство* (0.47); *избегнувачкиот тип на личност* (Avoidant) корелира со скорот на НЕО скалата *вознемирувачка окупираност со себе* (0.58), и *шизоидниот тип на личност* (орг. Schizoid) корелира со скорот на НЕО скалата *желба за дружење* (0.66). (McCrae and Costa, 2010)

Валидноста на НЕО Пи е проверувана и со инвентарот СДС (од оригиналот Self-Directed Search, инвентар на личност развиен од John L. Holland за професионална кариера). Димензијата *уметнички тип* (орг. Artistic) корелира со скорот на НЕО скалата *естетика* (0.56); СДС димензијата *истражувачки тип* (Investigative) корелирана со скорот на НЕО скалата *идеи* (0.43), и СДС димензијата *Социјален тип* (Social) корелирана со скорот на НЕО скалата *благ темперамент* (0.36), (McCrae and Costa, 2010).

Во насока на докажување на критериумската валидност постојат неколку скорешни студии. Conard наоѓа дека димензијата на НЕО – Совесност значајно го предвидува GPA (кратенка од grade point average), просечниот успех на студентите (Conard 2006). Cano-Garcia и неговите двајца колеги во 2005 ја корелираат шпанската верзија на НЕО за да го предвидат согорувањето (burnout) на наставниците во Севиља, Шпанија. Димензијата Невротизам од НЕО била поврзана со факторот “емоционална исцрпеност”

/emotional exhaustion/ од согорувањето со 0.44, а димензијата Соработливост била поврзана со факторот “лично постигнување/остварување” /personal accomplishment/ од согорувањето (кој е негативно скорирани кога го предвидува согорувањето) со 0.36 (Cano-García et al., 2005). Wang, Jome, Naase, & Bguch, во 2006, наоѓаат дека кај студентите кои се малцинство, димензијата Екстровеерзија корелира со Димензијата Лична ефикасност во донесувањето одлуки за карира /Career Decision Making Self-Efficacy-CDMSE/ со 0.30, и дека димензијата Невртоцизам е цврсто поврзана со Кариерна посветеност /Career Commitment/ $r=0.42$ (Wang et al., 2006). Korukonda во истиот временски период известува дека димензијата Невртоцизам е позитивно поврзана со *Компјутерска анксиозност* /Computer anxiety/, додека димензијата Отвореност и Соработливост се негативно поврзани со истата. (Korukonda, 2007)

ДЕТАЛЕН ПРЕГЛЕД НА АЈТЕМИТЕ ОД НЕО ПИ-3 ОДКУЛТУРНО-СПЕЦИФИЧНА И ОД УНИВЕРЗАЛНА ПЕРСПЕКТИВА

Во оваа фаза беше формирана работна група од 7 члена која беше активна и се состануваше со редовна работна динамика во целиот прв циклус (првите 4 фази), сè до спроведувањето на пилот истражувањето. Работната група се состоеше од психолози со повеќе годишно работно искуство во различни области: двајца психолози беа вклучени во научно-истражувачката дејност и истражување на публика со богато искуство во методологија на истражувањето, двајца во клиничката пракса и тестирање со психолошки тестови, еден психотерапевт, еден експерт по менаџмент на човечки ресурси и еден филолог. Сите членови го зборуваа англискиот јазик флуентно. Оваа група имаше и еден екстерен член, Македонец по потекло, но живее и работи во Америка повеќе од 10 години, доктор по комуникации. Овој член беше консултиран посебно за изразите со специфично значење во американската култура.

Работната група прво го разгледуваше прашањето *Дали димензиите (и потдимензиите) што ги мери оригиналот НЕО ПИ-3 се присутни и во македонската култура*, потоа прашањето *Дали овие димензии (и потдимензии) имаат исто значење и во американската и во македонската култура*, и на крај прашањето *Дали димензиите (и потдимензиите) се манифестираат преку истото однесување и во двете култури*.

По заокружување на своите работни активности, работната група излезе со следните констатации:

- Основните димензии што претендира да ги мери оригиналот НЕО ПИ-3: Невртоцизам, Екстровеертност, Отвореност, Соработливост и Совесност се

безпреговорно присутни во македонската култура, а во клиничката пракса се прави обид за нивно мерење на различни начини, што е уште еден доказ дека никако не се непознати.

- Субјективна проценка дека називите на основните димензии што претендира да ги мери оригиналот НЕО ПИ-3: Невротицизам, Екстровеерност, Отвореност, Соработливост и Совесност според описот што го даваат авторите на оригиналниот тест го имаат истото значење и во американската и во македонската култура.

- Субјективна проценка за оправданоста на примена на НЕО ПИ-3 базирана на фактот дека истиот инструмент се користи за проценка на личноста во земјите во регионот (со приближно исто културно милје)

- Основните димензии што претендира да ги мери оригиналот НЕО ПИ-3: Невротицизам, Екстровеерност, Отвореност, Соработливост и Совесност генерално се манифестираат преку истото однесување и во американската и во македонската култура.

- Основните потдимензии (сите 30) генерално се манифестираат преку истото однесување и во американската и во македонската култура.

- Се одвоија неколку потенцијално проблематични точки, за кои се постигна договор особено да се следат во целиот процес на прилагодување на оригиналниот НЕО ПИ-3 во македонската култура. Тие беа:

- Значењето на поимот *самоувереност/асертивност* (оригинално assertiveness), однесувањето според кое се манифестира и колку асертивноста е дел од димензијата наречена екстровеерност.

- Колку *естетиката* е дел од однесувањето кое ја манифестира *отвореноста* на личноста

- Значењето на поимот *благ темперамент* (оригинално tender mindedness) како компонента на *соработливоста* на личноста во американската култура, потенцијални разлики во значењето на тој назив во македонската култура.

- колку однесувањата кои ги манифестираат особините *компетентност* (оригинално competence) и тежнение кон постигнување (оригинално achievement striving) се конститутивен дел на димензијата *совесност*.

Целосно свесни дека овој процес е прилично субјективен, членовите на работната група едногласно донесоа заклучок дека работната група ќе се состане и во иднина доколку се појават проблеми при статистичкото докажување на еквивалентноста на тестовите.

ПРЕВЕДУВАЊЕ НА АЈТЕМИТЕ НА ТЕСТОТ ОД ИЗВОРНИОТ НА ЦЕЛНИОТ ЈАЗИК, КОРИСТЕЈЌИ ПРИСТАП НА ВРАТЕНО ПРЕВЕДУВАЊЕ

На почетокот на оваа фаза се користеше методот на **вратено преведување**. Прво оригиналните ајтеми беа преведни на македонски јазик, потоа беа дадени на независен преведувач за превод од македонски на англиски. Новата англиска верзија беше пратена до авторите на оригиналниот тест. 5 Ајтеми по нивна сугестија беа преработени за да го доловат значењето на оригиналните ајтеми. По ова овластениот издавач официјално ја одобри македонската верзија на тестот и со тоа се постигна лингвистичка еквивалентност на тестовите.

ПРОВЕРКА НА КУЛТУРАЛНАТА ПРИЛАГОДЕНОСТ НА СЕКОЈ АЈТЕМ ЗА ЦЕЛНАТА ПОПУЛАЦИЈА, СО МОЖНОСТ ЗА МОДИФИКУВАЊЕ, ДОПОЛНУВАЊЕ И/ИЛИ ЗАМЕНА НА ОНИЕ ШТО НЕ СЕ СМЕААТ ЗА ДОВОЛНО ПРИЛАГОДЕНИ

По процесот на обезбедување на лингвистичка еквивалентност следеше процес на обезбедување на психолошка еквивалентност на тестовите. Со оглед дека овој процес траеше подолго и е невозможно да се опишат сите активности, следи приказ на дел од ајтемите кои од различни причини бараа прилагоденост.

Илустрации за добар превод:

Пример бр.1

Тврдењето “I go out of my way to help others if I can” буквално би се превело *Јас одам настарна од мојот пат (или Одам надвор од мојот пат) за да им помогнам на другите ако можам*. Она што оригиналното тврдење сака да го каже е дека индивидуата е подготвена да направи отстапка од себе си (сопствените активности, ставови, чувства..), поточно вложува напор и се труди за да му помогне на другиот доколку е во можност, па преводот едноставно гласи: “*Се трудам да им помогнам на другите доколку можам*”.

Пример бр.2

Преводот на тврдењето “*Sometimes I bubble with happiness*” би бил бесмислен доколку не се сфати дека меурот или балонот прави околу индивидуата една посебна аура, па во нашата култура нема да се види “меурот” или “балонот”-туку ќе се каже дека “*Понекогаш бликам од среќа*”.

Пример бр.3

Тврдењето “I love the excitement of roller coasters” не може буквално да се преведе бидејќи не постои македонски збор за roller coasters. Се употребува зборот *луда железница*, но прашање е колку луѓе го знаат овој термин (и учесниците во работната група не го знааа сите), па единствен соодветен превод кој најмногу се доближува до психолошкото значење на возбудата од ролер костерите, а се чини го знаат поголемиот број луѓе е “*Ја сакам возбудата од брзото возење на тобоганите во забавните паркови*”.

Зборот “workaholic” исто така нема соодветен превод во македонскиот јазик, па дискутабилно е дали зборот “зависник од работа” или изразот- “претерувам со работа” или “постојано се окупирам со работа” е посоодветен, како и играта “games of make believe”- која игра, интересно, во различни делови од Македонија различно се нарекува. Децата растени во Скопје ја играа играта “Ко божемски” (и во таа игра секое дете замислуваше дека е нешто, на пример принцеза и ја играше улогата на принцеза; или, група на деца ќе се договорат дека ќе играат каубојци и индијанци), а децата растени во Охрид ја препознаваат како “Гоамити”..... Бидејќи овие изрази се просторно и географски, а и генерациски “лимитирани”, проблемот беше решен со превод како *Како дете ретко уживав во игрите во кои требаше нешто да се замислува*.

На овој начин беа разработени сите ајтеми, иако мора да се нагласи дека, генерално збоувајќи, инвентарот на личност НЕО ПИ-3, со мали исклучоци – е универзален, поточно со универзално прифатено значење на она што тој претендира да го мери. Неговите ајтеми навистина се внимателно конципирани за да ги отсликуваат општите и генерални однесувања на луѓето ширум светот.